

ZDZISŁAW BRZESKI¹, WOJCIECH SODOLSKI¹, IRENA WOŹNICA²

PRZYCZYNY PRÓB SAMOBÓJCZYCH MŁODZIEŻY I MŁODYCH
DOROSŁYCH ZE ŚRODOWISKA MIEJSKIEGO

*CAUSES OF SUICIDAL ATTEMPTS AMONG ADOLESCENTS AND YOUNG
ADULTS FROM THE URBAN ENVIRONMENT*

*ПРИЧИНЫ ПОПЫТОК САМОУБИЙСТВ СРЕДИ МОЛОДЁЖИ
И МОЛОДЫХ ЛЮДЕЙ ИЗ ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ*

*ПРИЧИНИ СПРОБ САМОГУБСТВ СЕРЕД МОЛОДИ
І МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ З МІСЬКОЇ СЕРЕДИ*

¹ Z Kliniki Chorób Wewnętrznych i Zawodowych
Instytutu Medycyny Wsi w Lublinie

Kierownik Kliniki prof. dr hab. W. S o d o l s k i

² z Instytutu Medycyny Wsi im. W Chodźki w Lublinie
Dyrektor Instytutu prof. dr hab. n. med L . W d o w i a k

W pracy omówiono problem prób samobójczych w grupie 154 młodych ludzi ze środowiska miejskiego, leczonych w Klinice Instytutu Medycyny Wsi w Lublinie. Dokonano analizy ich stanu klinicznego, oraz określono przyczyny podjęcia takiej decyzji

SŁOWA KLUCZOWE: próby samobójcze, przyczyny, leki, alkohol, młodzież.

KEY WORDS: suicidal attempts, causes, drugs, alcohol, adolescents.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: попытки самоубийства, причины, лекарства, алкоголь, молодежь.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: спроби самогубства, причини, ліки, алкоголь, молодь.

Samobójstwo to jedna z najczęstszych przyczyn śmierci młodych Europejczyków. Raport WHO stawia ją na trzecim miejscu wśród przyczyn zgonów tej populacji. Dotyczy to zwłaszcza młodzieży w przedziale wiekowym 15-19 lat, gdzie samobójstwa stanowią drugą wiodącą przyczynę zgonów (po wypadkach, zatruciach i urazach). Stopa samobójstw w tej grupie wiekowej zwiększyła się trzykrotnie przez okres ostatnich 30 lat [3].

Cechy samobójstwa ludzi młodych różnią się znacznie od samobójstwa osoby dorosłej. Może mieć ono podłoże romantyczne i idealistyczne, bądź być efektem impulsu, porywu, gniewu lub irytacji. Autoagresja może być też wynikiem niskiej samooceny, ale powstać także z chęci zemsty [5].

Istnieją dwie teorie wyjaśniające zjawisko samobójstwa. Jedną z nich to model depresyjny, zgodnie z którym skłonność do samobójstwa jest rodzajem choroby i powinna być leczona. Model stresowy – wskazuje natomiast na kontekst społeczny i w nim szuka wyjaśnienia działań samobójczych. W obecnych czasach młody człowiek narażony jest na większe i bardziej różnorodne stropy niż jego rówolatkowie z poprzednich pokoleń. Obciążenia te wywołane są problemami z dostosowaniem się do nowoczesnego społeczeństwa i związanym z tym wymogiem posiadania wysokich kwalifikacji, czy zerwana więź w obrębie rodziny i najbliższego otoczenia [3,6]. Według tej teorii zakłada się, że zagrożenie samobójstwem można minimalizować poprzez poprawę relacji z otoczeniem.

Obok samobójstwa dokonanego, należy rozróżnić także pojęcie próby samobójczej. Dotyczy ono potencjalnie śmiertelnych działań, których podjęcie nie doprowadza do śmierci, a także takich zachowań, które nie mają na celu samobójstwa, lecz jedynie zwrócenie uwagi otoczenia na swoje problemy. Określa się je często zachowaniami o charakterze „wołania o pomoc”. Próby samobójcze zdarzają się dziesięciokrotnie częściej niż samobójstwa dokonane [11].

Wyróżnia się kilka czynników, których występowanie zwiększa prawdopodobieństwo próby samobójczej. Należą do nich między innymi:

- specyficzne cechy osobowości / agresja, poczucie beznadziejności/
- stresujące wydarzenia w życiu / zgon bliskiej osoby, poczucie odrzucenia, czy wstydu.;
- obciążenia rodzinne / rozwód w rodzinie, przemoc, alkoholizm/;
- wcześniejsze zachowania samobójcze;
- zaburzenia psychiczne / schizofrenia, zaburzenia nastroju-depresja/;
- rozpoznana choroba o śmiertelnym przebiegu /nowotwór /;
- kontakt z zamiarami samobójczymi innej osoby.

Niektóre elementy zachowania mogą świadczyć o zwiększonym ryzyku zamachem samobójczym Jest to np. zażywanie narkotyków i innych środków chemicznych, nadużywanie alkoholu, zmiany w codziennym zachowaniu, złość czy wrogość, pisanie listów samobójczych.

Wszystkie osoby, które werbalnie lub w innej formie informują o zamiarach samobójczych, lub wcześniej podjęły próbę samobójczą powinny być oceniane pod kątem czynników zagrożenia samobójczego i poddane pełnemu badaniu stanu psychicznego oraz konsultacji psychiatrycznej [4,10, 11, 14, 15].

CELE BADANIA

Zasadniczymi celami badania była analiza postaw i motywacji podejmowania prób samobójczych przez młodych ludzi w warunkach narażenia na typowe czynniki wywołujące stres. Zakładano, że mogły one determinować postawy samobójcze badanych osób, które zażyły leki z zamiarem utraty życia.

MATERIAŁ I METODA BADANIA

Przedmiotem badania było 154 młodych ludzi ze środowiska miejskiego, którzy byli leczeni w Klinice Chorób Wewnętrznych, Zawodowych i Toksykologii Instytutu Medycyny Wsi z powodu zatrucia lekami przyjętymi w celach samobójczych.

Badania przeprowadzono w oparciu o analizę dokumentacji medycznej hospitalizowanych osób, uzupełnioną o ocenę psychologiczno- psychiatryczną ich postaw, motywacji i zachowań będących powodem podjęcia próby samobójczej.

WYNIKI BADANIA I ICH OMÓWIENIE

Analizowana grupa pacjentów liczyła 154 osoby, w tym 49 mężczyzn i 105 kobiet. Średni wiek badanych wynosił - 26,2 lat, w tym mężczyzn 27,4, a kobiet 25,4 lat. [Tab I] Wcześniejsze badania przeprowadzone wśród osób, które w wyniku prób samobójczych były leczone w Klinice Instytutu wykazały również, że podejmowali je przede wszystkim ludzie młodzi w kategorii wiekowej od 16-26 roku życia. Z wiekiem spadał odsetek podejmowanych prób samobójczych. Jest to prawidłowość sygnalizowana także przez innych autorów w odniesieniu do samobójstw usiłowanych [1,2,9,14].

Tabela I. Liczebność i wiek hospitalizowanych osób.

Tab. I. Number and age of hospitalized patients.

Таблица I.Количество и возраст госпитализированных

Таблиця I.Кількість і вік госпіталізованих

Wyszczególnienie		Wiek	Mediana
Kobiety	N - 105	25,46	22
Mężczyźni	N - 49	27,46	21
Całość grupy badanej	N - 154	26,2	22

Analiza danych dotycząca zajęć wykonywanych przez osoby, które podjęły próbę samobójczą wykazała, że większość z nich (41 %) to uczniowie i studenci. Doniesienia innych autorów potwierdzają również fakt, że samobójstwa dokonane i próby samobójcze wśród uczniów i studentów stają się zjawiskiem coraz powszechniejszym [1, 2, 6]. Osoby pracujące zawodowo stanowiły 23 % hospitalizowanych z powodu zatrucia samobójczego.

Jednym z istotnych czynników wpływających stresująco na młodych ludzi i sprzyjających podejmowaniu prób samobójczych, są niekorzystne wydarzenia życiowe, do których należy np. brak, lub utrata pracy. W naszym badaniu problem ten dotyczył znacznego odsetka młodych ludzi, bowiem bezrobotni to 42 osoby, czyli 27 % ogółu hospitalizowanych z powodu zatrucia. Udana, bądź nie próby samobójcze związane są często ze stanem depresji będącej wynikiem np. ciężkiej choroby somatycznej. Wśród hospitalizowanych pozostawało na rencie z przyczyn zdrowotnych 9 % młodych pacjentów [Tab. II].

Tabela II. Zajęcia wykonywane przez osoby z badanej grupy.

Tab. II. Occupations performed by people of the study group.

Таблиця II. Види діяльності осіб досліджуваної групи

Таблиця II. Види діяльності осіб досліджуваної групи

Wyszczególnienie	Liczba osób badanych - odsetek					
	Całość grupy badanej		Mężczyźni		Kobiety	
	N	%	N	%	N	%
Uczniowie i studenci	63	41%	21	14%	42	27%
Pracujący zawodowo	35	23%	10	6%	25	17%
Bezrobotni	42	27%	12	8%	30	19%
Renciści	14	9%	6	4%	8	5%
Łącznie	154	100%	49	32%	105	68%

Stan cywilny badanych osób przedstawiono w [Tabeli III]. Zdecydowana większość z nich to osoby stanu wolnego (62 %), zarówno wśród mężczyzn jak i kobiet. Ten fakt jest zrozumiały, biorąc pod uwagę ich wiek oraz to, że większość z nich to uczniowie i studenci. Osoby w związkach małżeńskich stanowiły 32 % badanych.. Wśród pozostałych pacjentów 6,0 % to osoby rozwiedzione oraz samotne z powodu zgonu współmałżonka (wdowa, wdowiec).

Wydaje się, że stan cywilny młodych ludzi, z wyjątkiem 10 osobowej grupy po stresujących przeżyciach (rozwód, śmierć współmałżonka) nie powinien być czynnikiem usposabiającym do podejmowania próby samobójczej. W naszych badaniach reakcje samobójcze obejmowały zarówno osoby stanu wolnego (które dominowały wśród hospitalizowanych) jak i pozostające w związkach małżeńskich [Tab. III].

Tabela III. Stan cywilny osób z badanej grupy*Tab. III. Marital status of people in the study**Таблица III. Семейное положение лиц исследуемой группы**Таблиця III. Семейное положення осіб досліджуваної групи*

Wyszczególnienie	Liczba osób badanych - odsetek					
	Razem		Mężczyźni		Kobiety	
	N	%	N	%	N	%
Wolni	95	62%	32	21%	63	41%
Żonaci	49	32%	13	8%	36	23%
Rozwiedzeni	8	5%	3	2%	5	3%
Wdowcy	2	1%	1	1%	1	1%
łącznie	154	100%	49	32%	105	68%

Dane dotyczące przyczyn zatrucia samobójczego wskazują, że zarówno wśród mężczyzn jak i kobiet były to przede wszystkim leki (w 62 % przypadków). Są one najczęstszą przyczyną zatrucia samobójczych nie tylko w Polsce, ale także i w innych krajach [1,2,4, 10]. Na wzrost zatrucia lekami na przestrzeni ostatnich lat wskazują też dane Regionalnego Ośrodka Toksykologii Klinicznej w Lublinie [8].

Rosnąca liczba zatruc w tym także samobójczych za pomocą leków, wiąże się ze stosunkowo łatwą ich dostępnością, w tym również, które mogą powodować ciężkie zatrucia, a dostępne są bez recepty.

Ponad połowa osób z badanej grupy, była w chwili zatrucia pod wpływem nie tylko leków, ale i alkoholu [Tab. IV]. Alkohol spożywany jest przez potencjalnych samobójców najczęściej w celu wzmocnienia działania leków lub innych środków toksycznych. Nasze obserwacje są zgodne z doniesieniami innych autorów i świadczą o tym, że alkohol łącznie z lekami jest główną przyczyną zatrucia w Polsce oraz tym czynnikiem, który ułatwia wykonanie aktu autoagresji, poprzez osłabienie odruchów samozachowawczych [1, 2, 9, 12, 13] [Tab.IV].

Większość z hospitalizowanych osób (143) wymagała leczenia w sali intensywnej opieki medycznej z uwagi na towarzyszącą zatruciu śpiączkę toksyczną. W grupie pacjentów z zatruciami samobójczymi dominowała śpiączka średnio- ciężka (II stopnia wg. *Matthew*) u 49 % badanych, oraz śpiączka ciężka III stopnia u 35 % zatrutych [Tab. IV]. Prezentowane dane na ten temat wskazywałyby na fakt, że znaczny odsetek osób, którzy podjęli próbę samobójczą, zwłaszcza ci w ciężkim stanie klinicznym, rzeczywiście pragnęła śmierci i działała w tej sprawie tak, aby osiągnąć zamierzony cel. Natomiast pozostali pacjenci czynili to w taki sposób, aby zwrócić uwagę otoczenia na siebie i swoje życiowe problemy.

Tabela IV. Czynniki sprawczy zatrucia głębokość śpiączki wg. Matthew.*Tab. IV. causative agent of poisoning and deepness of coma.**Таблица IV. Причины отравлений, глубина спячки по Мэттью**Таблица IV. Причины отруень, глубина спячки по Меттью*

Głębokość śpiączki	Czynnik sprawczy zatrucia							
	Leki		Leki + alkohol		Alkohol markowy		Łącznie ^{/xx}	
	N	%	N	%	N	%	N	%
I°	9	6%	7	5%	0	0%	16	11%
II°	47	33%	21	15%	2	1%	70	49%
III°	29	20%	17	12%	4	3%	50	35%
IV°	4	3%	3	2%	0	0%	7	5%
Razem	89	62%	48	34%	6	4%	143	100%

/xx - bez śpiączki było 11 osób

Jednym z celów podjętego badania było określenie przyczyn, które skłoniły młodych ludzi do podjęcia próby samobójczej. Wśród naszych pacjentów najliczniejszą grupę (23 %) stanowiły te osoby, które miały trudności ze znalezieniem pracy. Problem bezrobocia dotyczył w naszym badaniu aż 42 % hospitalizowanych.

Do populacji zwiększonego ryzyka próbą samobójczą, należą też młodzi ludzie z różnymi problemami osobistymi i społecznymi wynikającymi często z racji ich młodego wieku. Większość hospitalizowanych z powodu samobójczego zatrucia stanowili ludzie młodzi poniżej 30 roku życia. W przypadku wielu z nich przyczyną podjęcia takiej decyzji były trudności w szkole (8 %) czy konflikty z rówieśnikami (10 %). Związane jest to często z różnymi problemami emocjonalnymi i trudnościami okresu dojrzewania, impulsywnością, brakiem akceptowalnego celu w życiu, kiedy samobójstwo pojmuje się, jako jeden i jedyny sposób rozwiązania swoich problemów. Dotyczyły one, aż 17 % naszych pacjentów.

Ważnym, często niedocenianym czynnikiem wpływającym na podjęcie próby samobójczej jest problem zawiedzionych uczuć. W naszym badaniu próbę z tego powodu podjęło 8 % pacjentów, częściej kobiety niż mężczyźni.

Kolejną istotną przyczyną zatruc samobójczych w przypadku młodych ludzi są problemy w rodzinie. Izolacja społeczna, poczucie osamotnienia wśród młodzieży pochodzącej z rozbitych, zdeorganizowanych z różnych powodów domów (alkoholizm, niepełna rodzina, problemy finansowe) powodują, że coraz więcej młodych doświadcza samotności i braku poczucia bezpieczeństwa. Osoby

z takiego otoczenia nie mogą liczyć na pomoc najbliższych w swoich życiowych problemach [6]. Wśród naszych badanych próbę samobójczą z tej przyczyny podjęło 17 % pacjentów.

Analiza danych dotycząca motywacji zatruć samobójczych wskazuje na jeszcze jeden aspekt tego problemu. Są to zatrućia będące efektem zaburzeń psychicznych, wśród których dominują zaburzenia nastroju w tym lęk i depresja [7].

Depresja wpływa na zachowania, emocje, sposób myślenia czy nawet stan fizyczny danej osoby. Może wynikać z przyczyn biologiczno - genetycznych lub psychologicznych, co często jest efektem niekorzystnych wydarzeń życiowych. Uważa się, że jest ona najważniejszą przyczyną samobójstw wśród młodych ludzi. W naszym badaniu, tacy pacjenci stanowili 7 % ogółu hospitalizowanych.

Tabela V. Motywacja zatruć samobójczego w badanej grupie.

Tab. V. Motivation for suicidal poisoning among patients examined.

Таблиця V. Мотивація самоотравлення досліджуваної групи

Таблиця V. Мотивація самоотруєння досліджуваної групи

Wyszczególnienie	Liczba osób badanych - odsetek					
	Całość grupy badanej		Mężczyźni		Kobiety	
	N	%	N	%	N	%
Konflikt w szkole	12	8%	4	3%	8	5%
Trudności okresu dojrzewania	26	17%	5	3%	21	14%
Problemy ze znalezieniem pracy	35	23%	12	8%	23	15%
Nadużywanie używek (alkohol)	15	10%	7	5%	8	5%
Konflikt w rodzinie	26	17%	9	6%	17	11%
Konflikt z rówieśnikami	15	10%	6	4%	9	6%
Zawiedzione uczucia	12	8%	2	1%	10	6%
Depresja	11	7%	2	1%	9	6%
Przyczyny inne	2	1%	2	1%	0	0%
Łącznie	154	100%	49	32%	105	68%

Wiele zaburzeń psychicznych stanowiących podłoże zatruć samobójczych związanych jest z uzależnieniami. Dotyczy to zwłaszcza nadużywania alkoholu, a także narkotyków. Nadużywanie alkoholu i częste łączenie go z lekami było przyczyną zatruć samobójczego w przypadku 10 % młodych pacjentów [Tab. V].

Uważa się, że zatrucia samobójcze będące efektem zaburzeń psychicznych są poważnym problemem medycznym stanowiąc bezpośrednie zagrożenie dla życia i zdrowia pacjentów.

Przeprowadzone badania potwierdziły doniesienia i innych autorów, że decyzja młodych ludzi o samobójstwie była często ucieczką przed stresującą sytuacją, nieraz przewlekłą, której młody człowiek nie potrafił sprostać i nie znalazł nikogo, kto pomógłby mu ten stres przetrwać. Osoby takie znajdujące się w głębokiej sytuacji kryzysowej i nie miały też wsparcia ze strony swojego otoczenia, a zwłaszcza najbliższych, to jest rodziny.

WNIOSKI

1 W naszym badaniu zatrucia samobójcze dotyczyły przede wszystkim osób poniżej 30 roku życia i były liczniejsze w grupie kobiet niż mężczyzn.

2 Znaczącą grupę wśród pacjentów, którzy podjęli próbę samobójczą stanowili uczniowie i studenci oraz osoby pozostające bez stałego zatrudnienia (bezrobotne).

3 Stan cywilny nie wydaje się być czynnikiem usposabiającym do samobójstwa. W naszym materiale reakcje samobójcze obejmowały zarówno osoby stanu wolnego (gdzie dominowały), jak i pozostające w stałych związkach małżeńskich.

4 Czynnikiem sprawczym prób samobójczych były najczęściej leki, co niejednokrotnie determinowało ciężkość zatrucia i głębokość śpiączki toksycznej.

5 Najczęstszą motywacją zatruć o podłożu samobójczym były obok bezrobocia, konflikty w rodzinie, trudności okresu dojrzewania i stosowanie używek (alkohol, narkotyki).

Z. Brzeski, W. Sodolski, I. Woźnica

CAUSES OF SUICIDAL ATTEMPTS AMONG ADOLESCENTS AND YOUNG ADULTS FROM THE URBAN ENVIRONMENT

Summary

Suicide is among the most frequent causes of death among young Europeans. At the age interval 15-19 suicides are the leading cause of death after accidents, poisonings and injuries.

Apart from the concept of committed suicide, the concept of suicidal attempt should be distinguished. This concerns actions the undertaking of which does not lead to death, but also such behaviours which are aimed at drawing the attention of the environment to an individual and his/her problems.

Studies conducted at the Institute of Agricultural Medicine covered 154 young people from the urban environment who were treated at the Institute's Clinic due to poisoning with drugs taken for suicidal purposes. Their attitudes and motivation for undertaking a suicidal attempt were determined based on the analysis of medical records, supplemented by psychological and psychiatric assessment.

It was observed that suicidal attempts more often concerned females than males, and the mean age was 26.2. A considerable group of people who undertook these attempts were school children and university students who had no permanent employment. The causative agents were most frequently pharmaceuticals, sometimes in combination with alcohol. The most frequent causes

of a suicidal act were unemployment, conflicts within a family, difficulties of the age of development, as well as alcohol and drug abuse.

З. Бжески, В. Содольски, И. Возница

ПРИЧИНЫ ПОПЫТОК САМОУБИЙСТВ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ И МОЛОДЫХ ЛЮДЕЙ ИЗ ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ

Аннотация

Самоубийство - это одна из самых частых причин смерти молодых людей в Европе. В возрастной группе от 15-19 лет самоубийства являются преобладающей причиной смертельных исходов после несчастных случаев, отравлений и травм.

Возле понятия совершённого самоубийства необходимо отметить понятие попытки самоубийства. Касается оно действий, которые не приводят к смертельному исходу, но и также такое поведение, целью которого является обращение внимания окружающих на данного человека и его проблемы.

В Институте Медицины Села в Люблине проведено исследование 154 молодых людей живущих в городской среде и лечивших отравления медикаментами при попытке самоубийства. На основании анализа медицинских документов, дополненного психологически-психиатрической оценкой, определено отношение и мотивировка которые явились причиной толкнувшей их к попытке самоубийства.

В наших исследованиях замечено, что такого типа попытки касались чаще женщин чем мужчин, а средний возраст составляет 26,2 года. Большую часть среди пытающихся покончить с собой составляли ученики и студенты, а также лица без постоянного места работы. Чаще всего использовались медикаменты, иногда в соединении с алкоголем. Самой частой причиной самоубийства была безработица, конфликты в семье, трудности связанные с периодом созревания и злоупотреблением алкоголя и наркотиков.

З. Бжеськи, В. Содольськи, І. Возніца

ПРИЧИНЫ СПРОБ САМОГУБСТВ СЕРЕД МОЛОДІ І МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ З МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація

Самогубство - це одна з найчастіших причин смерті молодих людей в Європі. У віковій групі від 15-19 років самогубства складають переважачу причину смертельних результатів після нещасних випадків, отруєнь і травм.

Біля поняття доконаного самогубства необхідно відзначити поняття спроби самогубства. Стосується воно дій, які не приводять до смертельного результату, але і також така поведінка, метою якої є звернення уваги оточення на дану людину і її проблеми.

У Інституті Медицини Сіла у Люблені проведено дослідження 154 молодих людей що живуть у містковому середовищі і лікують отруєння медикаментами при спробі самогубства. На підставі аналізу медичних документів, доповненого психологічно-психіатричною оцінкою, визначено відношення і мотивування які з'явилися причиною що штовхнула їх до спроби самогубства.

У наших дослідженнях відмічено, що такого типа спроби стосувалися частіше до жінок чим чоловіків, а середній вік складає 26,2 року. Велику частку серед тих, що намагалися накласти на себе руки склали учні і студенти, а також особи без постійного місця роботи. Найчастіше використовувалися медикаменти, інколи в з'єднанні з алкоголем. Найчастішою причиною самогубства було безробіття, конфлікти у сім'ї, труднощі пов'язані з періодом дозрівання і зловживанням алкоголю і наркотиків.

PIŚMIENNICTWO

- 1 Brzeski Z., Sodołski W., Woźnica I.: Biochemiczne następstwa ostrych zatruc niektórymi ksenobiotykami. *Med. Ogólna*. 2007, 13, 1, 42-51
- 2 Brzeski Z., Sodołski W.: Uzależnienia młodzieży od środków odurzających- przypadki ostrych zatruc. *Med. Ogólna*. 2006, 12., 3-4, 165-170
3. Europa- samobójstwa wśród młodzieży / [http/ www.radiovaticana.org./ pol](http://www.radiovaticana.org./pol)
- 4 Goszcz H.: Społeczne uwarunkowania zatruc samobójczych: *Przegl. Lek.*, 1999, 6, 422-228.
  - 5 [http. /www. przyjaciele. org/pomoc](http://www.przyjaciele.org/pomoc)
  - 6 [http/ pedagogikaspecjalna/tripodcom/notes suicidal htm](http://pedagogikaspecjalna/tripodcom/notes/suicidal.htm)
- 7 Ivarsson T., Larsson B., Gilberg C.: 2-4 year follow up of depressive symptoms, suicidal ideation, and suicide attempts among adolescent psychiatric inpatients. *European Child & Adolescent Psychiatry*: 1998, 7, 96-104.
- 8 Jakubowicz –Klecha A., Lewandowska-Stanek H., Kalinowski P.: Problem zatruc w społeczeństwie polskim w materiałach Regionalnego Ośrodka Toksykologii Klinicznej w Lublinie. *Zdrowie Pub*. 2006, 116 /2/ 331-333
- 9 Kołaciński Z., Rosa K., Weise M., i współ.: Alkohol a próby samobójcze. *Przegl. Lek*. 1997, 54, 438-443.
- 10 Monk M.: Epidemiology of Suicide. *Epidemiol. Rev.* 1987, 9, 51.
- 11 Mark R. Dambro.: 5 minut konsultacji klinicznej Wyd. Medyczne, Wrocław, 1998
- 12 Pach J., Gawlikowski T., Motyka E., i współ.: Ostre zatrucia środkami psychoaktywnymi wśród uzależnionych dorosłych mieszkańców Krakowa. *Przegl. Lek*. 1997, 54, 392- 395.
- 13 Pach J., Kameńczak A., Pach K., et al. The evaluation of the threat of acute chemical compounds poisonings among the adult inhabitants of Krakow in year 1983 and 1993. *Przegl. Lek*. 1995, 52, 243
- 14 Polewka A., Kroch S., Chrostek –Maj A.: Zachowania i próby samobójcze młodzieży i młodych dorosłych – epidemiologia, czynniki ryzyka, prewencja i leczenie. *Przegl. Lek*. 2004, 61, 4, 261-264.
- 15 Rosa K., Kowalczyk H.: Społeczne uwarunkowania zatruc samobójczych. Raport z badań cz.2 Instytut Medycyny Pracy., Łódź, 1994

Data otrzymania: 18.02.2008.

Adres Autorów: 20-950 Lublin, ul. Jaczewskiego 2, IMW.